

4+4+4 YENİ EĞİTİM SİSTEMİ İLE BİRLİKTE SINIF ÖĞRETMENLİĞİNDEN SOSYAL BİLGİLER BRANŞINA GEÇİŞ YAPAN ÖĞRETMENLERİN YETERLİKLERİ (BİR DURUM ÇALIŞMASI)¹

*COMPETENCES OF TEACHERS WHO HAVE CHANGED THEIR PROFESSION
FROM CLASSROOM TEACHING TO SOCIAL STUDIES TEACHING DUE TO
THE NEW EDUCATION SYSTEM OF 4 + 4 + 4 (A CASE STUDY)*

Elif POTUR

Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

Yrd. Doç. Dr. Selçuk Beşir DEMİR

Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü

Özet

Bu çalışmanın amacı, alan değişikliği yaparak sosyal bilgiler branşına geçen sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler alanındaki yeterliklerini incelemektir. Araştırmada, nitel araştırma desenlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Araştırmada katılımcılar; amaçlı örnekleme yöntemlerinden kritik durum örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Araştırmanın çalışma grubu; (rumuz) ilinde görev yapan 2 sosyal bilgiler öğretmeninden oluşmaktadır. Araştırmanın veri toplama aracı gözlem formu ve yarı yapılandırılmış mülakat formudur. Araştırma sürecinde tüm mülakatlar ve gözlemler kayıt altına alınmıştır. Kayıtlar herhangi bir elemeye tabi tutulmadan, ham veri olarak Microsoft Word programına aktarılmıştır. Araştırmada her bir transkript, satır-satır analiz yaklaşımı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında 95 dakikalık görüşme yapılmıştır. Gözlem ve mülakat verilerinin yorumlanması sürecinde endüktif betimsel analiz, içerik analizi ve sürekli karşılaştırma tekniği kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular ışığında sınıf öğretmenliğinden sosyal bilgiler branşına geçen katılımcılar her ne kadar kendilerinin alana ilişkin öz yeterliklerini yeterli görsede Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirtilen sosyal bilgiler özel alan yeterliklerine sahip olmadıkları ve bu eksikliklerinin de farkında olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların yeni Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın misyonu, amaçları, sosyal bilgiler öğretimi temel yaklaşımı ve sosyal bilgiler öğretiminin temel ilkeleri hakkında yeterli derecede bilgi ve

¹ Bu çalışma 28-30 Nisan 2014 tarihinde düzenlenen 'III. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu'nda sözlü bildirisi olarak sunulmuştur.

beceriye sahip olmadığı, yapılandırmacı yaklaşım doğrultusunda öğrenci ve etkinlik merkezli, öğrencinin aktif olduğu bir eğitim öğretim yerine, ezbere dayalı, davranışçı yaklaşımın prensiplerine uygun, öğretmenin merkezde ve öğrencin pasif olduğu soyut ve kuru bilgilerin öğrencilere aktarıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 4+4+4 Yeni Eğitim Sistemi, Sosyal Bilgiler Öğretimi, Özel Alan Yeterlikleri, Alan Değişikliği

Abstract

The purpose of this study is to investigate the competencies of teachers in the field of social studies who have changed their fields of profession from classroom teaching. The study was carried out pursuant to the design of case study method that is one of the qualitative research methods. Among the purposeful sampling methods, the Critical case sampling method was used in the study. The study group of the research consists of 2 branch teacher in the city X (pseudonym). In the research, observation form and semi-structured interview form were used as a data collection tool. All the interviews and observations were recorded throughout the research. The recordings were computerized through the Microsoft Word processing program as raw data without being subjected to any screening. Each transcript in the research was analyzed by using line by line analysis approach. A 95-minute interview was had within the scope of the research. Inductive descriptive analysis, content analysis and the constant comparison technique were used in the interpretation of the observation and interview data. In the light of the findings obtained in the study, it was found that the participants, who had changed their fields of profession from classroom teaching to social studies teaching, assumed that they had qualifications in terms of their field-specific self-competencies; however, they lacked the field-specific competencies identified by the Ministry of National Education and they were not aware of these deficiencies. It was concluded that the participants did not have enough knowledge and skills as to the mission and aims of the Curriculum for Social Studies Lesson and basic approaches and premises of social studies instruction. It was also found that teacher-centered behaviorist instruction was adopted in which learners are passive and abstract and purely theoretical knowledge is presented to be learned through rote-learning instead of learner-centered and activity-centered instruction in which learners are active in line with the constructivist approach

Key Words: 4 + 4 + 4 New Education System, Social Studies Teaching, Field-Specific Competencies, Field Changed

GİRİŞ

Birçok sistem gibi eğitim de dünyayı yönlendiren koşullar doğrultusunda değişen bir sistemdir. Eğitim sistemlerinde meydana gelen değişimin amacı, hızla değişen dünya koşullarına uyum sağlayabilecek donanıma sahip bireyler yetiştirmektir. Ülkeler de modern çağı yakalamak ve bu konuda devamlılığı sağlayabilmek için eğitilmiş bireylere ihtiyaç duyarlar. Bu nedenle ülkeler, eğitim sistemlerini zamanın getirmiş olduğu koşullara ve toplumun ihtiyaçlarına göre düzenlemektedirler.

Türkiye’de de bu sebeplerle birçok defa eğitim sisteminde düzenlemeler ve değişiklikler yapılmıştır. Son olarak 30 Mart 2012 tarihinde kabul edilen 6287 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Yasası ile birlikte öğretim kademelerinde 4+4+4 şeklinde bir düzenlemeye gidilmiştir. Yasanın amacı, “12 yıllık kademeli eğitim ile toplumun ortalama eğitim süresini yükseltmek ve eğitim sisteminin bireylerin ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerinin gerektirdiği yönlendirmeyi mümkün kılacak şekilde düzenlemek” olarak açıklanmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2012). Böylece 1997 tarihinde 4306 sayılı kanunla 5+3 şeklinde kesintisiz uygulanan 8 yıllık zorunlu eğitim sistemi yerini 4+4+4 şeklinde uygulanacak olan kesintili ve 12 yıllık zorunlu eğitime bırakmıştır.

Bu düzenleme sonucu ilköğretim ilk 4 yıl ilköğretim ve ikinci 4 yıl ortaokul; üçüncü 4 yıl lise olarak planlanmıştır. Ancak bu planlamanın hayata geçmesi ile birlikte özellikle sınıf öğretmeni olarak çalışan öğretmenlerden Türk Eğitim Sendikası (2013)’na göre 29103 öğretmen norm fazlası durumuna düşmüştür. Yaşanan bu sorunu gidermek amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı, ihtiyaç fazlası durumda olanlar sınıf öğretmenlerini ihtiyaç duyulan alanlara yönlendirmiş bir diğer değişle norm fazlası olan sınıf öğretmenlerinin alan değişikliği yapmalarına imkân tanımıştır (MEB, 2012b). Talim ve Terbiye Kurulu’nun 07/07/2009 tarihli ve 80 sayılı Kararı ile 12/09/2012 tarihli ve 5110 sayılı mütalaası doğrultusunda 2012 yılına mahsus olmak üzere;

1- Sınıf öğretmenleri aşağıdaki öncelik sırasına göre;

a) Yüksek öğrenimleri diğer alanlara atanmaya kaynak teşkil edenler öğrenimlerine göre atanabilecekleri alana veya diplomalarında yazılı olan yan alana ya da öğretmen yetiştiren iki yıllık yükseköğretim kurumu mezunları lisans tamamladıkları alana, b) Zihin Engelliler Sınıfı Öğretmenliği alanına, bu alanda boş norm kadro bulunmaması halinde Teknoloji ve Tasarım alanına alan değişikliği başvurusunda bulunabileceklerdir (MEB, 2012b) maddesi ile alanlarında değişiklik yapmaya hak kazanmışlardır.

Norm fazlası olan 29103 sınıf öğretmenin bir kısmı alanda değişiklik yaparak sosyal bilgiler branşına geçmiştir (TES, 2012). Ancak yapılan bu değişiklikler sınıf öğretmenliğinden sosyal bilgiler öğretmenliği alanına geçen öğretmenlerin sosyal bilgiler alanında yeterli olup olmadıklarının, MEB (2012c) tarafından belirtilen gerekli alan bilgisi ve alan eğitimine ve MEB (2012d) tarafından yayınlanan özel alan yeterliklerine sahip olup olmadıklarının sorgulanmasını gerekli kılmıştır. Çünkü genel olarak okuma –yazma, temel matematiksel ve hayat becerileri noktasında ağırlıklı olarak eğitim-öğretim faaliyetlerini yürüten sınıf öğretmenleri geçecekleri alanda tamamen farklı bir yönde ve yeterlikte eğitim-öğretim faaliyeti yürüteceklerdir.

Sosyal bilgiler yapısı itibarı ile “hemen her bakımdan değişen ülke ve dünya koşullarında bilgiye dayalı karar alıp problem çözebilen etkin vatandaşlar yetiştirmek amacıyla sosyal ve beşeri bilimlerden aldığı bilgi ve yöntemleri kaynaştırarak kullanan bir öğretim programıdır (Öztürk, 2012). Bu bağlamda sosyal bilgiler öğretimi özel bir ihtisas alanı olup, Sosyal bilgiler öğretmenlerinin de özel alan yeterliliklerine sahip olması gerekmektedir. Bu bağlamda belirtilen problem ile alan yazında henüz bir araştırma yapılmamıştır.

Yukarda belirtilen kuramsal çerçeveden hareketle; bu çalışmanın amacı, Talim ve Terbiye Kurulunun 07.07.2009 tarihli ve 80 sayılı Kararı ile 12.09.2012 tarihli ve 5110 sayılı mütalaası doğrultusunda alan değiştirerek sosyal bilgiler branşına geçen sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler alanındaki yeterliklerini incelemektir. Araştırma, 4+4+4 yeni eğitim sistemi ile birlikte yaşanan bu değişimin eğitim – öğretim süreci, özellikle de sosyal bilgiler dersi ve öğretimi üzerindeki yansımaların belirlenmesi açısından önem arz etmektedir.

YÖNTEM

Bu araştırmada alan değiştirerek sosyal bilgiler branşına geçen sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler alanındaki yeterliklerinin derinlemesine incelenmesi amaç edinildiğinden araştırma nitel araştırma yöntemleri ile (Creswell, 2014; Patton, 2014; Punch, 2009) yürütülmüştür.

Araştırma Deseni

Araştırma; 4+4+4 yeni eğitim sistemi ile birlikte sınıf öğretmenliği branşından sosyal bilgiler branşına geçen öğretmenlerin yeterliklerini inceleme amacı ile bir nitel araştırma deseni olan durum çalışması deseni ile yürütülmüştür. Durum çalışması; özellikle değerlendirme süreçleri gibi birçok alanda kullanılan, araştırmacının bir durum, sıklıkla da bir programı, olayı, eylemi, süreci ya da bir veya daha fazla bireyi derinlemesine analiz ettiği bir araştırma desenidir. Durumlar zaman ve eylemle sınırlı olup, araştırmacılar uzun bir zaman süresince çeşitli veri toplama yöntemleri kullanarak detaylı bilgi toplarlar (Creswell, 2013).

Durum çalışması araştırması gerçek yaşamın, güncel bağlam ya da ortamın içindeki bir durumun araştırılmasını gerektirmektedir (Yin, 2009). Durum çalışması araştırmanın hem ürünü hem de nesnesi olabilecek nitel araştırma içerisindeki bir desen türüdür.

Katılımcılar

Bu çalışma X ilinde (Türkiye) bulunan iki ortaokulda görev yapan ve sınıf öğretmenliğinden branş değişikliği yaparak sosyal bilgiler branşına geçiş yapmış 2 öğretmen ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden kritik durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kritik durumlar, önemli bir şeyi çok açıkça vurgulayan ya da şu veya bu şekilde normal şartlarda özellikle önemli olan durumları ifade eder. Kritik duruma örnek bir cümle olarak 'eğer orada oluyorsa, her yerde olabilir' ya da tam tersi 'eğer orada olmuyorsa, hiçbir yerde olmaz' verilebilir (Patton, 2014:236).

Araştırmada derinlemesine bulgulara ulaşmak için Patton (2014) tarafından belirtilen prosedürler doğrultusunda katılımcı sayısı sınıf öğretmenliğinden sosyal bilgiler branşına geçiş yapan 2 öğretmen ile sınırlandırılmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların hizmet süresi 13 ile 23 yıldır. K1 ve K2 rumuzlu katılımcı 2012 yılından bu yana sosyal bilgiler öğretmeni olarak çalışmaktadır. Araştırmada gizlilik ilkesine uygun olarak katılımcıların her birine birer takma ad (rumuz) verilmiştir. Öğretmenler, K1 ve K2 olarak rumuzlandırılmıştır. Katılımcılar ile ilgili ayrıntılı bilgi Tablo 1' de gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Bilgiler

Rumuz	Cinsiyet	Mezun Olduğu Alan	Hizmet Süresi	Hizmet Yeri
K1	Kadın	Sınıf Öğretmenliği	23	İl Merkezi
K2	Erkek	Sınıf Öğretmenliği	13	İl Merkezi

Veri Toplama Aracı ve Süreci

Araştırmada, durum çalışmasında başlıca veri toplama tekniklerinden araçlarından olan yarı yapılandırılmış gözlem ve yarı yapılandırılmış mülakat kullanılmıştır. Araştırmada 4+4+4 yeni eğitim sistemiyle sınıf öğretmenliğinden sosyal bilgiler branşına geçiş yapan öğretmenlerin yeterlikleri gözlem ve gözlemlere dayalı mülakatlar yoluyla belirlenmeye çalışılmıştır. Öğretmenin sosyal bilgiler özel alan bilgisi, yeterlilikleri ve öğretimi ve sosyal bilgiler dersinin amaçları ve misyonuyla bağlantılı olarak sergilediği roller, materyal kullanıp kullanmaması ve işlenen konuyu kazanımlarla ilişkilendirme vd. gibi hususlar gözlemin başlıca

konularını oluşturmuştur. Gözlemler toplam 4 haftada üçer ders saatine katılarak gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2. Gözlemlere İlişkin Ayrıntılı Bilgiler

Rumuz	Sınıf	Kazanım	Gözlemin Yapıldığı Tarih
K1	6.Sınıf	Farklı ölçeklerde çizilmiş haritalardan yararlanarak ölçek değiştiğinde haritanın değişen özellikleri hakkında çıkarımda bulunur	07.01.2014
	6.Sınıf	Haritalardan ve görsel materyallerden yararlanarak Türkiye’de görülen iklim türlerinin özellikleri hakkında çıkarımda bulunur.	14.01.2014
	6.Sınıf	Haritalardan ve görsel materyallerden yararlanarak Türkiye’deki iklim tiplerinin dağılışı konumun ve yeryüzü şekillerinin rolünü açıklar.	14.01.2014
	7.Sınıf	Kanıtlara dayanarak Osmanlı Devleti’nin siyasi güç olarak ortaya çıkmasını açıklar.	14.01.2014
	5.Sınıf	Buluşların ve teknolojik ürünlerin toplum hayatımıza etkilerini tartışır.	15.01.2014
K2	6.Sınıf	Haritalardan ve görsel materyallerden yararlanarak Türkiye’de görülen iklim türlerinin özellikleri hakkında çıkarımda bulunur.	10.11.2013
	6.Sınıf	Haritalardan ve görsel materyallerden yararlanarak Türkiye’deki iklim tiplerinin dağılışı konumun ve yeryüzü şekillerinin rolünü açıklar.	10.11.2013
	6.Sınıf	Destan, yazıt ve diğer belgelerden yararlanarak Orta Asya ilk Türk devletlerinin siyasal, kültürel ve ekonomik özelliklerine ilişkin çıkarımda bulunur.	11.11.2013
	6.Sınıf	Orta Asya İlk Türk devletlerinin kültürel özellikleri ve yaşadıkları yerin coğrafi özelliklerini ilişkilendirir.	11.11.2013
	6. Sınıf	Türklerin İslamiyet’i kabulleri ile birlikte siyasi, sosyal ve kültürel alanda meydana gelen değişimleri fark eder.	14.01.2014
	6. Sınıf	Dönemin devlet adamları ve Türk büyüklerinin hayatından yararlanarak ilk Türk İslam devletlerinin siyasal, sosyal ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.	14.01.2014
	6.Sınıf	Orta Asya ilk Türk devletleri ile ilk Türk İslam devletlerinin Türk kültür, sanat ve estetik anlayışına katkılarına kanıt gösterir.	21.01.2014

Gözlem verilerine dayalı olarak araştırmada yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Yarı Yapılandırılmış Mülakat Formu; katılımcıların mülakat esnasında verdikleri cevapların altında yatan nedenleri derinlemesine irdeleyebilmek ve sürece bağlı olarak katılımcılara yeni sorular yöneltebilmek ve özellikle gözlem esnasında elde edilen verilerin nedenlerini ilgili katılımcıların gözüyle değerlendirebilmek için tercih edilmiştir. Mülakatlar esnasında özellikle katılımcılara sınıf içinde elde edilen gözlem verilerine dayalı olarak niçin “.....” şeklinde davrandıklarını, sınıf içi yapmış olduğu “.....”nın nedenini ve sosyal bilgiler öğretiminin temel ilkeleri dersin misyonu vizyonu ve yaklaşımına yönelik sorular yöneltilmiştir. Ayrıca mülakat esnasında öğretmenlerin alanda değişiklik yapma

nedenlerini, sosyal bilgiler dersi özel alan yeterliklerine ilişkin öz değerlendirmelerini belirlemek amacıyla sorularda yöneltmiştir.

Çalışmada katılımcılara mülakat formunda yer alan tüm sorular sorulmuştur. Verilen cevapların derinlemesine irdelenebilmesi için katılımcılara, katılımcıların görüşleri doğrultusunda derinlemesine neden ve sonuçlara ulaşabilmek için, sonda sorular da yöneltmiştir.

Mülakat formu geliştirilirken temelde gözlemler referans alınmıştır. Gözlem verileri doğrultusunda hazırlanan taslak mülakat formu soruları, nitel araştırma yöntemleri konusunda uzman bir öğretim üyesi tarafından ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulmuştur. Uzman görüşü doğrultusunda, mülakat soruları özellikle araştırmanın amacı ve gözlem verileri doğrultusunda yeniden şekillendirilmiştir. Son olarak mülakat formunda yer alan sorular; dil ve anlatım, akıcılık, anlam, bağlam hususları dikkate alınarak süreç içinde aşamalı yeniden düzenlenmiştir.

Araştırmada mülakatlar, çalışmayı olumsuz etkilemeyecek sessiz bir ortamda gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar 2014 yılının Ocak ayı boyunca sürmüştür. Çalışma kapsamında 91 dakika 15 saniye süren mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Veri toplama sürecinde gerekli resmi izinler alınmış ve katılımcılara araştırma konusu hakkında bilgi verilmiştir. Mülakatlar yapılmadan önce katılımcılara kişisel ve mesleki bilgilerin saklı tutulacağı ve katılımcılar için ayrı ayrı rumuz (takma ad) kullanılacağı belirtilmiştir. Böylece katılımcıların rahat, samimi ve doğru bir şekilde sorulara yanıt vermelerine olanak sağlanmaya çalışılmıştır.

Verilerin Analizi

Gözlem ve Mülakat Dökümleri:

Araştırma sürecinde periyodik olarak yapılan gözlemler doğrudan yazılı hale dönüştürülmüştür. Katılımcılarla yüz yüze yapılan mülakatlar ise ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir ve elde edilen veriler Microsoft Word programında aynen yazıya geçirilerek metne dönüştürülmüştür. Daha sonra bu metinler katılımcılara gösterilerek kendi beyanları olduğu teyit ettirilmiştir.

Verilerin Kodlanması:

Veriler kodlanmadan önce iki araştırmacı tarafından gözlem ve mülakat verilerinin dökümü olan transkriptler satır satır okunmuştur. Bununla beraber araştırmanın amacı çerçevesinde önemli olan boyutlar saptanmış ve her bir boyutun ne anlam ifade ettiği belirlenmeye çalışılmıştır. Kodlamalarda katılımcılar tarafından ifade edilen kelime ve kavramlar mümkün olduğu kadar kod olarak kullanılmıştır. Ancak katılımcıların kullandıkları kelime ve kavramların kodlama sürecinde yetersiz kaldığında durumu/düşünceyi en iyi ifade edebilecek başka kavramlar kod olarak araştırmacılar tarafından belirlenmiştir. Verilerin kodlanmasında, Patton (2014) tarafından ifade edilen satır-satır analiz (line by line analysis) yaklaşımı kullanılmıştır. Bir kelime, kelime öbekleri veya bir cümle veri analizi için bir birim teşkil etmiştir.

Yorumlama Teknikleri

Gözlem ve Mülakat verilerinin yorumlanması sürecinde endüktif (inductive) betimsel analiz, içerik analizi ve sürekli karşılaştırma tekniği (constant comparison) kullanılmıştır (Marshall & Rossman, 1999; Miles & Huberman 1994).

Betimsel analizde, görüşülen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir şekilde yansıtmak için sık sık doğrudan alıntılara yer verilmiştir. İçerik analizinde ise veriler öncelikle bölümlere ayrılmış ve bu bölümler incelenerek karşılaştırılmıştır. Daha sonra bu bölümlerden anlamlı kavramlar oluşturup aynı kavramları çağrıştıran kodlar ortak kategori altında birleştirilmiştir. Son aşamada verilerden çıkan temalardan anlam bütünlüğü sağlanıp yorumlama yoluna gidilmiştir.

Araştırmada İnanırlılık, Aktarılabilirlik, Tutarlılık ve Teyit Edilebilirlik

Nitel araştırmalarda geçerlik, belirli süreçler vasıtasıyla bulguların doğruluğu için araştırmacı kontrolünü ifade ederken, nitel güvenilirlik, farklı projeler ve farklı araştırmacıların açısından da araştırmacının yaklaşımının tutarlılığını işaret etmektedir (Patton, 2014; Yıldırım ve Şimşek 2013). Nitel araştırma yaklaşımının benimsendiği bu araştırmada geçerlik ve güvenilirlik kavramları yerine inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlılık ve teyit edilebilirlik kavramlarının kullanılması daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Geçerlik ve güvenilirlik kavramları nicel araştırmalara özgü kavramlar niteliğinde olup, nitel araştırmaların temel ilkeleri ve temel paradigması ile çelişmektedir (Mills, 2003, Patton, 2014).

İnanırlılık

Araştırmada inanırlılığı artırmak için ilgili alanyazın incelenmiş, (MEB, 2012a; MEB, 2012b; TES, 2012). konu ile ilgili kavramsal bir çerçeve oluşturularak gözlem ve mülakat formu geliştirilmiştir. Çalışma grubuyla yapılan gözlem ve mülakatlar yazılı hale dönüştürülmüş, mülakatların yazılı dökümlerinin doğruluğunun teyit edilmesi için yazılı metinler katılımcılar tarafından incelenmiştir.

Aktarılabilirlik

Çalışma grubuyla yapılan tüm mülakatlar ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır. Araştırma süresince elde edilen tüm veriler, araştırmacılar ve nitel araştırma yöntemlerine hâkim bir öğretim üyesi tarafından değerlendirip, ayrı ayrı kodlanmış ve tüm kodlamalar arasında genel anlamda görüş birliği sağlanmıştır.

Araştırmanın her aşaması okuyucuya ayrıntılı olarak sunulmuştur. Sürecin tüm öğelerinin okuyucunun gözünde canlanması için raporlaştırma aşamasında ayrıntılı betimlemeler ve sınıf içi örnekler kullanılmıştır. Bu doğrultuda araştırmacılar toplanan betimsel verilerin benzer bağlamlardaki çalışma gruplarına transfer edilebileceği kanaatindedir. Araştırmacılara göre; bu araştırmada elde edilen sonuçların, araştırmayı okuyanlar arasında aynı veya benzer şekilde anlaşılması gerekmektedir. Bu bağlamda, araştırma sürecinin ve araştırma ortamının okuyucuların zihinlerinde canlanabilmesine olanak sağlamak için, araştırmacılar tarafından araştırma ile ilgili aktarımlar sade ve anlaşılır bir üslupla özetlenmiştir.

Tutarlılık ve Teyit Edilebilirlik

Araştırmanın tutarlılığını artırmak için bulguların tamamı yorum ve genelleme yapılmadan okuyucuya sunulmuştur. Araştırma sürecinde elde edilen tüm veriler, araştırmacılar ve nitel araştırma yöntemlerine hâkim bir öğretim üyesi tarafından değerlendirilip, ayrı ayrı kodlanmış ve tüm kodlamalar arasında genel anlamda görüş birliği sağlanmıştır. Araştırmada tüm kodlamalar güvenilirlik hesaplaması için; Miles ve Huberman'ın (1994) önerdiği güvenilirlik formülü [$\text{Güvenirlik} = \frac{\text{Görüş Birliği}}{(\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı})}$] kullanılmıştır. Yapılan kodlamalarda her bir soru için % 80'nin üzerinde görüş birliğine varılmıştır. Araştırmanın teyit edilebilirliğini sağlamak için, süreç içinde elde edilen ham veriler ve kodlamalar ilgililerin inceleyebilmelerine imkân sunmak için araştırmacılar tarafından saklanmaktadır.

Bulgular

Verilerin analizi sonucunda;

1. Sosyal bilgiler branşına geçen sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler özel alan yeterliklerine ilişkin bulgular
2. Sosyal bilgiler branşına geçen sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinin yapısına, amaçlarına, misyonuna ve programının yaklaşımına yönelik algıları ile ilgili bulgular, olmak üzere iki temaya ulaşılmıştır. Bu iki tema birbirileriyle doğrudan ilişkilidir.

Sosyal Bilgiler Branşına Geçen Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Özel Alan Yeterliliklerine İlişkin Bulgular

Sosyal bilgiler branşına geçen sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersindeki performanslarının araştırma sürecinde gözlemlenmesi esnasında, kazanımlarla ilişkili olarak yaşanan sınıf içi durumlar ve olaylar öğretmenlerin özel alan yeterliliklerinin incelenmesine ilişkin önemli bulgular sunmuştur.

Örneğin Katılımcı-1 tarafından “Haritadan ve görsel materyallerden yararlanarak Türkiye’de iklim tiplerinin dağılışı konum ve yeryüzü şekillerinin rolünü açıklar” kazanımı işlenirken bir kız öğrenci kazanımla alakalı olmasa da öğretmene “*en büyük yüzölçümüne sahip ülke Çin mi?*” diye sormuş, ancak öğretmen tarafından önce düşünülmüş sonra da “*evet evet Çin*” diye cevap verilmiştir. Ayrıca ders esnasında bu kazanımla ilgili olarak, “yeryüzü şekillerinin iklim tipleri üzerine etkisine” yönelik hiçbir örnek sunulmamıştır. Dersi yüzeysel olarak ayrıntılara girmeden slâyttan işleyen Katılımcı-1’e bir erkek öğrenci “*öğretmenim Trabzon’ hava yağışlıyken Erzincan’da neden yağışlı değil?*” şeklinde bir soru yöneltilmiş, Katılımcı-1 ise “*iklim iklim...*” diyerek öğrencinin sorusunu geçiştirmiştir.

Araştırma sürecinde yapılan gözlemler esnasında ilgili kazanıma programda üç saat ayrılması gerektiği önerilmiştir. Öğretmen bu süreye özen göstermiş olsa da bu sürenin neredeyse yarısı kadar (54 dakika) sürede öğrencilere test veren ve bu testleri incelemelerini isteyen Katılımcı-1, testlerin cevaplarını da öğrencilerden cevap anahtarına bakarak öğrenmelerini ve yanlış yaptıkları soruları kendilerinin kontrol etmesini istemiştir.

Katılımcı-2 tarafından “haritadan ve görsel materyallerden yararlanarak Türkiye’de iklim tiplerinin dağılışı konum ve yeryüzü şekillerinin rolünü açıklar” kazanımı işlenirken programda belirtilen ve temel hususlar olan “enlemin iklime olan etkisi, yükseltinin iklime ve sıcaklığa etkisi, ülkemizin dünya üzerinde bulunduğu konumun iklimine olan yansımaları ve iklimin etkileri üzerinde durmamıştır. Katılımcı-2 bu kazanımları işlerken iklimle ilgili kısa bir tanım yaparak derse başlamıştır. Daha sonra ders kitabını öğrencilere okutup tahtaya iklim tiplerini yazmıştır. Kazanım için ayrılan süreyi doldurmak maksadıyla ders boyunca sınavlara hazırlık kitaplarında yer alan iklimle ilgili bilgileri okuyarak, öğrencilerin bunları deftere yazmasını istemiştir. Dersin neredeyse tamamında Katılımcı-2 tarafından iklimle ilgili bilgiler okunmuş ve öğrenciler de okunanları öğretmeni takip ederek defterlerine geçirmişlerdir. Yapılan bütün gözlemlerde öğretmenin genel olarak kullandığı teknik, önündeki kitabı okuyarak yazdırması şeklinde olmuştur. Hiçbir materyal ve öğretim teknolojisi derste kullanılmamış, düz anlatım dahi kabul edilemeyecek bir yönetime başvurulmuştur.

Ders esnasında, Katılımcı-2 tarafından “Destan, yazıt ve diğer belgelerden yararlanarak Orta Asya ilk Türk Devletlerinin siyasal, kültürel ve ekonomik özelliklerine ilişkin çıkarımda bulunur” kazanımı ile ilgili öğrencilere not tuttururken, “fresk” kelimesi geçmiş, öğrencilerden biri parmak kaldırarak “*öğretmenim fresk ne demek?*” diye sormuştur. Bu soru karşısında öğretmen duraksamış sonra da freskin “*özel isim*” olduğunu söylemiştir. Yine bu kazanımı işlerken Uygurlar’ın Mani dinini benimsediklerini ve halen günümüzde de varlıklarını devam ettirdiklerini notlarından okuyan Katılımcı-2’ye bir öğrenci tarafından “*Uygurlar hala mani dinine mi inanıyor öğretmenim?*” diye bir soru yöneltilmiş ve Katılımcı-2 bu soruya, “*evet*” cevabı vermiştir. Sincan Uygur Özerk bölgesi ile ilgili “*öğretmenim bunlar Uygurlar mı?*” sorusuna da öğretmen tarafından bir cevap verilmemiştir.

Gözlem esnasında Katılımcı-2’nin Karahanlılar ve Gazneliler’in yaşadığı coğrafyayı anlatırken Kök Türk Devleti haritasını kullanması öğrencilerde tam bir kafa karışıklığı oluşturmuştur. Yapılan mülakatta kendisine “*niçin bu haritayı kullanıyorsunuz?*” şeklinde bir soru sorulduğunda, “*imkânların yetersizliğini*” sebep olarak öne sürmüştür. Bu cevap üzerine

“İlk Türk devletlerinden olan Kök Türkler’in de, ilk Müslüman Türk devletlerinden olan Karahanlılar ve Gazneliler’in de Kök Türk Devleti haritası üzerinde anlatılmasının sorun oluşturup oluşturmadığı” sorulduğunda, *“bunun sorun oluşturmayacağı, bu devletlerin hepsinin zaten Türk devleti olduğunu, anlayan öğrencinin anlayabileceğini”* belirtmiştir.

Gözlemler boyunca öğrencilerin öğretmene sordukları sorular öğrencilerde kronolojiyi algılama becerilerinin geliştirilmediği, ciddi manada kafa karışıklığı ve kavram yanlışlarının mevcut olduğu gözlemlenmiştir. Bu duruma *“Kök Türkler bizim düşmanımız mıydı öğretmenim, Uygurlarla ilk çağ Mezopotamya devletleri Kavimler Göçü’nü mü yaptı?”, “Uygurlar Türk değildi değil mi öğretmenim?”* vd., şeklindeki öğrenci soruları örnek olmaktadır.

Gözlemlerde elde edilen yukarıda belirtilen veriler üzerine öğretmenlere “sosyal bilgiler alanında özel alan yeterliliklerine sahip olup olmadıkları sorulmuş, öğretmenlerin her ikisi de kendilerini sosyal bilgiler alanında yeterli olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Ancak öğretmenlerin öz-yeterliliklerine yönelik değerlendirmeleriyle gözlem verileri çelişmektedir.

Sosyal Bilgiler Branşına Geçen Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinin Yapısına, Amaçlarına, Misyonuna ve Programının Yaklaşımına Yönelik Algıları ile İlgili Bulgular

Gözlemlere dayalı olarak yöneltilen katılımcılarla yapılan mülakatlarda katılımcılara; *“niçin alan değişikliği yaptıkları”, “kendilerinin özel alan yeterliliklerini ilişkin öz değerlendirme yapmalarını”, “dersinin amacı, misyonu ve programın yapısı ve yaklaşımına ilişkin sorular”* yöneltilerek gözlem verileri ile mülakat verileri karşılaştırma yoluna gidilmiştir.

Katılımcılara *“niçin alan değişikliği yaptıkları”* sorulduğunda; Katılımcı-2 tarafından, *“yan alanının sosyal bilgiler olduğu, severek ve isteyerek bu branşa geçtiğini, sınıf öğretmenliği yapmaktansa tayin imkânı ve çalışma koşulları daha iyi olan sosyal bilgiler alanını tercih ettiği”* belirtilmiştir. Katılımcı -1 ise, *“norm fazlası durumuna düştüğünü ve şartları daha iyi, şehir merkezine yakın bir okulda çalışmak için alan değişikliği yaptığını”* belirtmiştir.

Bu cevaplar üzerine katılımcılara *“sınıf öğretmenliğinden sosyal bilgiler branşına geçtiklerinde hizmet içi eğitime tabi tutulup tutulmadıkları”* sorulduğunda her iki katılımcı da *“herhangi bir eğitime tabi tutulmadıklarını”* belirtmiştir. Bunun üzerine kendilerine *“hizmet içi eğitime ihtiyaç duyduunuz mu?”* şeklinde yöneltilen soruya ise Katılımcı-1 tarafından *“yan alanım zaten buna ihtiyaç duymuyorum, kendimi yeterli buluyorum”* cevabı verilirken Katılımcı-2 ise *“hizmet içi eğitimin çok yeterli olmayacağını düşündüğünü, fakat ders için kendini geliştirmek ve eksiklerini gidermek adına araştırmalar yaptığını ama derse hâkimiyet konusunda kendini yeterli bulduğunu”* söylemiştir.

Sosyal bilgiler alanında kendisini yeterli bulan Katılımcı 2’ye sorulan *“sosyal bilgileri nasıl tanımlarsınız?”* sorusu sorulduğunda, *“Tarih ve Coğrafya’nın basiti”* şeklinde cevap vermiştir. Katılımcı-1 ise, *“Coğrafya konularını ve Tarih konularını içeren ders”* şeklinde tanımlamıştır. Bu cevaplar katılımcıların derse tek disiplinli olarak baktığının önemli bir göstergesidir. Gözlem esnasında da Katılımcı 1 ve 2’nin kazanımlarla ilgili Tarih ya da Coğrafya bilgileri verdiği, dersi disiplinler arası anlayış doğrultusunda işlemediği gözlemlenmiştir.

Katılımcılara toplu anlayış ve sosyal bilgiler dersinin amacı ve misyonuna yönelik sorular yöneltildiğinde *“bilmediklerini ve sosyal bilgiler öğretmenliği yapmak için bunları bilmenin çok da önemli olmadığını”* biraz kızarak belirtmişlerdir. Katılımcı 2’ye *“derslerde sürekli not tuttuğu, kılavuz kitaptan faydalanmadığı”* belirtilmiş ve *“kılavuz kitaptan niçin faydalanmıyorsunuz?”* sorusu yöneltilmiş, Katılımcı 2 ise, *“kılavuz kitabın yetersiz olduğunu, kendisinden sürekli öğrencilere sorular yöneltmesi istendiğini, böyle bir eğitim olamayacağını, sosyal bilgiler dersinin ezberlere dayalı bir ders”* olduğunu ifade ederek yeni sosyal bilgiler öğretim programının yaklaşımı olan yapılandırmacı felsefeye olan yaklaşımını açıkça beyan etmiştir.

Katılımcı-1 kendisine sorulan “yapılandırmacı yaklaşım ile ilgili ne düşünüyorsunuz?” sorusunu ise “mevcut şartlarda bunun mümkün olmadığını ve dersin yapısının buna müsait olmadığını düşündüğünü” belirterek cevaplamıştır.

Gözlem esnasında Katılımcı-1 de, Katılımcı-2 gibi öğrencilere; “sosyal bilgiler dersinde başarılı olmak istiyorsanız bol bol ezber yapmalısınız.”, “Ezber olmadan bu ders anlaşılmaz”, “sınav var not tutmalısınız”, “siz dinleyin yeter” şeklindeki ifadeleri sık sık dile getirmişlerdir

Kendilerine “kendinizi daha çok sınıf öğretmenliğinde mi yoksa sosyal bilgiler öğretmenliğinde mi yeterli buluyorsunuz?” sorusuna sorulduğunda, Katılımcı-1 “sınıf öğretmenliğine kendisini daha hâkim bulduğunu ama sosyal bilgiler öğretmenliğinde henüz tecrübesiz olduğunu, ancak, ah geri sınıf öğretmenliğine dönebilsem keşke şeklinde bir pişmanlığının olmadığını” belirtmiştir. Katılımcı-2 ise, kendisine “tekrar sınıf öğretmenliğine dönme şansı tanınsa dönüp dönmeyeceği” sorulduğunda “sosyal bilgiler öğretmenliğinin daha kolay olduğunu bu yüzden tekrar böyle bir isteği ve düşüncesinin olmadığını” belirtmiştir.

SONUÇ

2012 yılından itibaren Türk eğitim sisteminde gerçekleşen köklü değişiklikle birlikte 4+4+4 şeklinde tabir edilen zorunlu-kesintili eğitim sistemine geçilmiştir. Eğitim sisteminde yaşanan bu değişiklikle birlikte daha önce beşinci sınıfa kadar eğitim-öğretim faaliyetlerini yürüten ve yapılan değişiklikle birlikte ilkokulların 4 yıla düşürülmesi sonucu, sınıf öğretmenlerinin bir kısmı norm fazlası bir diğer değişle ihtiyaç fazlası durumuna düşmüştür. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından norm fazlası durumuna düşen sınıf öğretmenlerini hiçbir hizmet içi eğitime tabi tutmadan öğretmenlerin isteklerini ve diplomalarında yer alan yan alan ibaresini dikkate alarak bu öğretmenlere sınıf öğretmenliğinden branş öğretmenliğine geçme hakkı tanınmıştır. Bu alan değişikliği kapsamında sınıf öğretmeniye sosyal bilgiler branşına geçerek alan değişikliği yapan öğretmenler ve bu uygulamanın yansımaları bu çalışmada derinlemesine incelenmeye çalışılmıştır.

Sınıf öğretmeni olarak görev yapan katılımcıların alan değişikliği ile daha merkezi okullarda çalışmak, norm fazlası durumdan kurtulmak ve branş öğretmenliğinin daha rahat olduğu düşüncesi gibi nedenlerle alan değiştirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcılarla yapılan mülakatlar çerçevesinde alan değişikliğinin başlangıçta bir mecburiyet olarak algılansa da şu an alan değişikliği yapmaktan memnun oldukları, sosyal bilgiler özel alan yeterliklerine sahip olduklarına inandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ancak gözlemler esnasında katılımcıların özel alan yeterliklerinin ciddi manada yetersiz olduğu görülmüştür. Buna rağmen, alan değişikliği yapan katılımcılara hiçbir hizmet içi eğitim kursu verilmemiş, katılımcıların da hizmet içi eğitim kursuna ihtiyaç duymadıklarına inandıkları, sosyal bilgiler alanında kendilerini yeterli gördükleri sonucuna ulaşılmıştır.

Gözlemler esnasında öğretmenlerin, yeni sosyal bilgiler öğretim programının felsefesine uygun olarak etkinlik temelli, öğrenci merkezli ve yapılandırmacı yaklaşımın ilkelerine uygun olarak ders işlemek yerine, ezbere dayalı, bilgilerin not tutturmak yoluyla öğrencilere yazdırıldığı görülmüştür. Öğrencileri soru sormaya teşvik etmek yerine, pasif olarak kalmalarını tercih eden öğretmenler, öğrenciler tarafından yöneltilen bazı sorulara ise ya yanlış cevap vermişlerdir ya da öğrencilerin sorularını cevaplamak yerine geçiştirmeyi tercih etmişlerdir.

Tartışma, soru -cevap, beyin fırtınası vb. yöntemler kullanmak yerine derslerinde sürekli test çözdüren kendi hazırladıkları veya sınavlara hazırlık kitaplarında yer alan notları öğrencilere yazdıran bu vasıtayla da ders saatlerini doldurmaya çalışan bir profil çizmişlerdir. Davranışçı yaklaşım doğrultusunda sürekli tanım yapılan, bu tanımları öğrencilere

ezberlettirilen, öğrencinin sürekli pasif olduğu bir sınıf ortamında yürütülen dersler, genel olarak not tutturma, ders kitabını okutma ve test çözmeyle geçmektedir.

Ders esnasında “sosyal bilgiler dersinde başarılı olmak için sık sık ezber yapmalısınız” şeklinde cümleler kullanan katılımcılar dersleri disiplinler arası yaklaşım doğrultusunda değil, her üniteyi tarih ünitesi ve coğrafya ünitesi şeklinde ayırarak işledikleri görülmüştür. Kendileriyle mülakatlar esnasında sosyal bilgilerin yapısı hakkında konuşulduğunda katılımcıların sosyal bilgiler dersinin Tarih ve Coğrafya’ nın basitleştirilmiş olarak algıladıkları, sosyal bilgilerin genel amacı olan etkin vatandaş yetiştirme hususunu dikkate almak yerine tarih ve coğrafya ezberletmenin gerekli olacağını öne sürdükleri görülmüştür.

Gözlem esnasında öğrencilerin sorduğu sorulardan hareketle öğrencilerde kronolojiyi algılama konusunda ciddi kafa karışıklıklarına sahip oldukları görülmüştür. Özellikle İlk Türk Devletleri ile İlk Çağ Mezopotamya uygarlıklarının birbirleriyle rahatlıkla karıştırabildikleri, zihinlerinde karmaşık ve ilişkisiz şemaların, kavram yanılgısının mevcut olduğu gözlemlenmiştir.

Araştırmada elde edilen bulgular ışığında sınıf öğretmenliğinden sosyal bilgiler branşına geçen katılımcıların her ne kadar kendilerinin alana ilişkin öz yeterliklerini yeterli görse de (MEB, 2012d) tarafından belirtilen sosyal bilgiler özel alan yeterliklerine sahip olmadıkları, bu eksikliklerinin de farkında olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenlerden dolayı kendilerini geliştirmeye yönelik anlamlı bir gayretlerinin olmadığı, hizmet içi eğitime ihtiyaç duymadıklarını da iddia etmişlerdir. Katılımcıların yeni Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın misyonu, amaçları, sosyal bilgiler öğretimi temel yaklaşımı ve sosyal bilgiler öğretiminin temel ilkeleri hakkında yeterli derecede bilgi ve beceriye sahip olmadığı, yapılandırmacı yaklaşım doğrultusunda öğrenci ve etkinlik merkezli, öğrencinin aktif olduğu bir eğitim öğretim yerine, ezbere dayalı, davranışçı yaklaşımın prensiplerine uygun, öğretmenin merkezde ve öğrencinin pasif olduğu soyut ve kuru bilgilerin öğrencilere aktarıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından alan değişikliği yapan katılımcılara tekrar sınıf öğretmenliğine geçiş imkânı tanınmıştır. Ancak katılımcıların kendi alanlarına geri dönmediği ve bu araştırmada elde edilen sonuçlar dikkate alındığında alan değişikliği yapan öğretmenlerin hizmet içi eğitim yoluyla özel alan yeterliklerine sahip olmalarının mümkün olmadığı, bu noktadan hareketle sosyal bilgiler branşına geçen tüm öğretmenlerin tekrar kendi branşlarına geçmelerinin zorunlu kılınması gerektiği düşünülmektedir. Araştırma kapsamında elde edilen bu nitel bulgunun genellenebilir olup olmadığını belirlemeye yönelik araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda sosyal bilgiler alanına geçen tüm öğretmenlerin yeterliklerini belirlemek amacıyla nicel yöntem veya karma yöntem ile desenlenmiş çalışmaların yapılması konunun farklı boyutlarına da ışık tutabileceği için bu tür araştırmaların yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- CRESWELL, J. W. (2013). *Araştırma deseni* (Çev Edt: Demir, S. B.). Ankara: Eğiten Kitap.
- CRESWELL, J. W. (2014). *Nitel araştırma yöntemleri* (Çev Edt: Bütün, M. ve Demir, S. B.). Ankara: Siyasal Kitap.
- MARSHALL, C. & Rossman, G. B. (1999). *Designing qualitative research*. London: Sage.
- MEB(2012a) ilköğretim ve Eğitim Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/04/20120411-8.htm>

- MEB (2012b). Talim ve Terbiye Kurulu 07/07/2009 tarihli ve 80 sayılı Kararı ile 12/09/2012 tarihli ve 5110 sayılı mütalaası. <http://ttkb.meb.gov.tr/www/80-sayili-karar/icerik/19>
- MEB (2012c). Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri. Ankara Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB (2012d). Öğretmenlik mesleği özel alan yeterlikleri. Ankara Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MİLES, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis* (2nd edition). Thousand Oaks, CA: Sage.
- MILLS, G. E. (2003). *Action research a guide for the teacher researcher* (2nd. ed.). Boston: Pearson Education,
- ÖZTÜRK, C (2012). Sosyal bilgiler öğretimi. Ankara: PegemA.
- PATTON, Q. M. (2014) *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (Çev Edt: Bütün, M. ve Demir, S. B). Ankara: PegemA
- PUNCH, K. F. (2009). *Introduction to research methods in education*. London: Sage.
- TÜRK Eğitim Sendikası (2012). Türk Eğitim-Sen Tarafından Açıklanan 4+4+4 Sistemi Sebebiyle, Norm Kadro Fazlası Durumuna Düşen Öğretmen Raporu.
- YILDIRIM, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara:Seçkin
- YIN, R. K. (2009). *Case study research: Design and methods* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.